

SANAD QIRAAT DAN HADIS: ANALISA TERHADAP PROSES PENGIJAZAHAN

QIRAAT AND HADITH SANADS: AN ANALYSIS ON AUTHORIZATION

Norazman Alias

Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah, Universiti Sains Islam Malaysia, 71800 Bandar
Baru Nilai, Negeri Sembilan.

E-mail: norazman@usim.edu.my

Khairul Anuar Mohamad

Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah, Universiti Sains Islam Malaysia, 71800 Bandar
Baru Nilai, Negeri Sembilan.

E-mail: khairul@usim.edu.my

Zulhilmi Mohamed Nor

Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah, Universiti Sains Islam Malaysia, 71800 Bandar
Baru Nilai, Negeri Sembilan.

E-mail: zulhilmi@usim.edu.my

Nor Hazirah Mat Saad

Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah, Universiti Sains Islam Malaysia, 71800 Bandar
Baru Nilai, Negeri Sembilan.

E-mail: hazirah@gmail.com

Abstrak

Quran merupakan kalam Allah SWT yang diwariskan kepada kita melalui cara periwayatan yang mutawatir daripada Nabi SAW. Tidak terdapat satu huruf atau perkataan pun di dalam Quran yang ditetapkan melalui ijthad melainkan kesemuanya diriwayatkan dengan sanad yang sahih dan mutawatir sebagaimana yang diwahyukan oleh Allah SWT dan diturunkan melalui perantaraan malaikat Jibril AS. Berlainan halnya dengan hadis Nabi SAW, selain lafaznya bukan daripada Allah SWT, bilangan hadis yang bertaraf mutawatir juga adalah sedikit. Ini adalah kerana beberapa faktor, antaranya fokus umat Islam pada zaman awal Islam adalah pada pemeliharaan Quran serta kerana membacanya mendapat pahala. Disebabkan ini ramai orang menumpukan perhatian kepada Quran. Hadis diriwayatkan melalui sanad dan Quran juga diriwayatkan melalui sanad. Namun terdapat perbezaan dalam beberapa sudut periwayatan di antara kedua-duanya. Antara kesan perbezaan tersebut terdapat sebahagian qurra' yang dikritik kredibiliti mereka dalam periwayatan hadis seperti Imam 'Asim, Imam al-Bazzi dan Imam Hafs. Mereka dikatakan tidak diterima periwayatan hadis mereka. Jika mengikut neraca bidang hadis, bagaimana bacaan Quran yang diriwayatkan oleh mereka akan diterima? Hal ini sedikit sebanyak menimbulkan kegusaran di hati sebahagian umat Islam. Perkara ini boleh menyebabkan keraguan kepada keabsahan periwayatan qiraat al-Quran, seterusnya membawa kepada keraguan terhadap Quran itu sendiri. Untuk menjawab kepada persoalan ini, artikel ini bertujuan membincangkan perbezaan pengijazahan sanad di antara ilmu qiraat dan ilmu hadis serta membincangkan perbezaan penilaian kredibiliti seseorang perawi atau imam di dalam kedua-dua ilmu tersebut.

Kata kunci: sanad, qiraat, hadis, *ijazah*.

Abstract

The Holy Quran is the word of God Almighty that is revealed to the Prophet SAW and transmitted to us in the *mutawatir* (multiple paths) transmission. In contrast to the hadith of the Prophet, other than *hadith qudsi* (words of God heard by the Prophet), the number of *mutawatir* hadiths is also small. This due to several factors include the focus of Muslims in early days was the preservation of the Quran and benefits of its recitation. Many people pay attention to the preservation of Quran through *sanad* (chain of transmission)

and the same goes for the hadith. However, there are differences in some aspects of the relationship between the Quranic *sanad* and hadith *sanad*. Among the discrepancies was some of the *qiraat* (variant readings of the Quran) scholars were criticized of their credibility in the hadith tradition such as Imam 'Asim, Imam al-Bazzi and Imam Hafs. They are said to be unacceptable in their narration of a hadith. From the perspective of hadith criticism, what is the status of the variant reading of the Quran recited by them? On the basis of the answers to this question, this article aims to discuss the differences between the practice of *qiraat* and the hadiths as well as to analyse the distinction in the credibility of a narrator or scholar in both disciplines.

Keywords: *sanad*, *qiraat*, variant readings, hadith, *ijazah*, authorization

Pendahuluan

Sanad ialah salah satu daripada keistimewaan yang terdapat di dalam ilmu-ilmu Islam, yang mana ilmu berkaitan sanad tidak terdapat di dalam mana-mana agama selain Islam sebagaimana yang dinyatakan oleh Ibn Hazm.¹ Keabsahan qiraat al-Quran dan hadis yang sampai kepada kita pada hari ini adalah sebuah warisan yang terhasil daripada keunikan ilmu sanad yang sangat dititikberatkan oleh para ilmuan Islam dalam menukilkan sesuatu qiraat dan hadis. Namun begitu, terdapat sebahagian *qurra'* yang dikritik kredibiliti mereka di dalam periwayatan hadis sedangkan periwayatan bacaan al-Quran mereka diterima. Justeru, artikel ini akan cuba mengupas proses pengijazahan sanad qiraat dan hadis untuk merungkai permasalahan ini.

Persoalan kajian

Artikel ini akan memberi fokus kepada beberapa persoalan, iaitu seperti berikut:

- 1- Apakah yang dimaksudkan dengan sanad qiraat dan hadis dari sudut penerimaan dan penolakan?
- 2- Bagaimanakah proses pengijazahan bagi sanad qiraat dan hadis?
- 3- Apakah kriteria penerimaan periwayatan seseorang imam qiraat?

Objektif Kajian

Artikel ini diusahakan untuk menjawab persoalan yang dikemukakan iaitu:

- 1- Menjelaskan konsep sanad qiraat dan hadis daripada sudut penerimaan dan penolakan.

- 2- Menghuraikan proses pengijazahan sanad qiraat dan hadis serta perbezaan antara keduanya.
- 3- Mengupas kriteria penerimaan periwayatan seseorang imam qiraat mengikut kepakarannya.

Definisi Sanad Dan Kepentingannya

Sanad dari sudut bahasa mempunyai beberapa maksud seperti sandaran atau meninggi daripada tanah. Manakala *isnad* pula dari sudut bahasa bererti menyandarkan sesuatu kepada empunya.²

Dari sudut istilah pula, sanad bermaksud jalan yang menyampaikan kepada matan. Sementara *isnad* pula ialah sebagaimana maksudnya dari sudut bahasa, iaitu menyandarkan sesuatu (ucapan) kepada empunya.³ Kedua-dua istilah ini kebiasaannya digunakan oleh *muhaddisin* untuk merujuk kepada perkara yang sama iaitu menjadi sandaran ulama hadis untuk mengetahui kesahihan atau kedaifan sesuatu hadis.⁴

Sanad al-Quran pula digunapakai di kalangan ulama qiraat yang merujuk kepada rangkaian *qari'* atau *muqri'* daripada *muqri'* sehingga sampai kepada Rasulullah SAW. Berkata Syeikh Badr al-Din: "Dan adapun sanad dari segi istilah *qurra'* ialah persaksian daripada guru pengijazah bagi pelajar yang diberi *ijazah* bahawa beliau telah membaca al-Quran di hadapannya secara khatam bersama menjaga hukum tajwid, penelitian dan boleh membezakan *mutasyabihat*, lalu dia layak untuk mengajarkannya kepada orang lain, sama ada satu riwayat seperti riwayat Qalun daripada Nafi', riwayat Hafs daripada 'Asim, riwayat Khalaf daripada Hamzah, ataupun qiraat yang tujuh daripada *toriq al-Syatibiyyah*, ataupun qiraat yang tiga daripada *toriq*

¹ al-Qasimiy, M. J. (2004). *Qawaid al-Tahdis*. Beirut: Muassasah al-Risalah al-Nasyirun. Hlmn 201.

² Ibn Manzhur, M. b. (t.t). *Lisan al-Arab*. Beirut: Dar al-Sadir. Jilid 3. Hlmn 220.

³ Ibn Mulaqqin, S. U. (1413). *Al-Muqni' fi Ulum al-Hadis*. Al-Ahsa': Dar Fawaz li al-Nasyr. Hlmn 110.

⁴ al-Suyutiyy, J. (1415). *Tadrib al-Rawi*. Riyadh: Maktabah al-Kauthar. Hlmn 27.

al-Durrah, ataupun qiraat yang sepuluh daripada *toriq al-Nashr*".⁵ Dalam pengertian yang lebih khusus, sanad atau isnad bermaksud sandaran, sijil tauliah atau kesaksian dalam penerimaan sesuatu bacaan al-Quran.

Daripada definisi di atas, dapat difahami bahawa pengertian sanad di sisi *muhaddisin* ialah jalan yang menyampaikan kepada sabda baginda saw di mana rangkaian perawi yang meriwayatkan hadis daripada seseorang, yang diambil daripada seseorang yang lain, sehingga kepada Rasulullah saw. Adapun sanad di sisi *qurra'* pula ialah jalan yang menyampaikan kepada cara bacaan dan sebutan huruf al-Quran oleh baginda saw di mana rangkaian *qari'* atau *muqri'* yang meriwayatkan cara bacaan daripada seseorang *muqri'* yang diambil daripada seseorang *muqri'* yang lain sehingga kepada Rasulullah SAW.

Sanad merupakan suatu yang tiada tandingan nilainya di sisi *qurra'* dan *muhaddisin*, kerana ilmu sanad ialah antara kemuliaan dan kelebihan yang Allah SWT anugerahkan ke atas umat ini. Kata Muhammad bin Hatim al-Muzhaffar: "Sesungguhnya Allah telah memuliakan umat ini dengan isnad, tidak ada satu pun umat selain umat ini yang memiliki *isnad*, melainkan hanyalah mereka itu memiliki lembaran-lembaran kertas sahaja di tangan-tangan mereka, kitab-kitab suci mereka telah bercampur aduk dengan berita-berita yang di ambil daripada orang yang tidak dipercayai."⁶

Sanad ialah asas yang menentukan sama ada sesuatu qiraat atau hadis itu diterima dan menjadi hujah dalam penetapan sesuatu hukum syara'. Di sisi *qurra'*, keabsahan sanad merupakan syarat utama untuk menentukan sesuatu qiraat itu sahih lagi diterima ataupun *syaz* dan ditolak, dianggap sebagai sebahagian daripada *ahruf sab'ah*, dan membacanya menjadi suatu ibadah⁷. Demikian juga di sisi *muhaddisin*, keabsahan jalur sanad menjadi syarat utama penerimaan sesuatu hadis -sama ada sahih atau hasan- untuk diamalkan dan menjadi sumber penetapan hukum. Kecacatan yang wujud di kalangan *rijal* di dalam rangkaian sanad menjadikan sesuatu hadis itu daif dan tidak boleh menjadi sandaran hukum⁸.

Dengan ini, jelaslah betapa pentingnya sanad dalam memelihara ketulenan agama daripada sebarang penyelewengan dan pemalsuan isi kandungan sumber syariat Islam iaitu al-Quran dan hadis.

Kesungguhan *Qurra'* Dan *Muhaddisin* Untuk Mencapai '*Uluw al-Isnad*'

Secara ringkasnya, '*uluw al-Isnad* (ketinggian sanad) boleh dibahagikan kepada lima kategori, yang merangkumi kedua-dua disiplin ilmu *qiraat*⁹ dan hadis¹⁰:

- 1- Dekatnya jalur sanad itu dengan Rasulullah SAW dengan rangkaian yang sedikit jumlah perantara, bersih dan tidak daif.
- 2- Dekatnya jalur sanad dengan seseorang imam-sama ada qiraat ataupun hadis- sekalipun jalur daripada imam tersebut kepada Rasulullah SAW adalah jauh.
- 3- Dekatnya jalur sanad dengan sebab kewafatan awal seseorang syekh atau guru yang diambil sanad daripadanya.
- 4- Dekatnya jalur sanad dengan sebab awalnya seseorang itu mendengar daripada seseorang syekh atau guru berbanding orang lain.
- 5- Dekatnya jalur sanad berdasarkan kepada periwayatan kutub *sittah* dalam ilmu hadis, manakala dalam ilmu qiraat pula berdasarkan kepada periwayatan sebahagian kitab yang masyhur di dalam ilmu qiraat seperti *al-Taisir* dan *al-Syatibiyyah*.

Para ulama qiraat dan hadis berusaha untuk mencapai *isnad* yang tinggi, bahkan *isnad* yang tinggi merupakan suatu sunnah. Bahkan para ulama silam berusaha dalam mendapatkan *isnad* yang tinggi dengan bermusafir ke negara lain kerana wujud kebarangkalian seseorang perawi di dalam rangkaian sanad itu tersalah sama ada sengaja ataupun tidak. Oleh kerana itu, semakin tinggi sanad, semakin kurang perantara, maka semakin rendah kebarangkalian kesalahan yang berlaku¹¹.

⁵ al-Din, B. (2014, Februari 2). *al-Qiraat al-Quraniyyah*. Retrieved from al-Utrujah al-Islamiyyah: <http://otruja.com>

⁶ al-Mazru'ie, D. Y. (2009). *Audhah al-Dilalat fi Asanid al-Qiraat*. Kuwait: wizarah al-Awqaf wa al-Syu'un al-Islamiyyah. Hlmn 263.

⁷ Ibn al-Jazari, M. b. (1999). *Munjid al-Muqrien wa Mursyid al-Thalibin*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiah. Hlmn 19.

⁸ Ibn Hajar al-Asqalaniy, A. b. (1422). *Nuzhat al-Nazhor fi Taudhih Nukhbat al-Fikr*. Riyadh: Matba'ahal-Safir bi al-Riyadh. Hlmn 67.

⁹ al-Suyutiy, j. (2008). *al-Itqan fi 'Ulum al-Quran*. Lubnan: Muassasah al-Risalah Nasyirun. Hlmn 161.

¹⁰ Ibn Solah, A. A. (t.t). *Muqaddimah Ibn Solah*. t.t: t.t. Hlmn 256-262.

¹¹ al-Athyubiy, M. b. (2008). *Syarah Alfiah al-Suyuti*. Kaherah: Dar al-Aathar. Hlmn 142.

Qiraat Dan Hadis Dari Sudut Penerimaan Dan Penolakan

Secara umumnya, qiraat al-Quran dan hadis terbahagi kepada dua bahagian dari sudut penerimaannya iaitu qiraat dan hadis yang diterima serta qiraat dan hadis yang ditolak sebagaimana pembahagian berikut;

Qiraat yang diterima¹²

Para ulama qiraat telah berbeza pandangan dalam syarat penerimaan sesuatu bacaan al-Quran, sama ada periwayatan itu disyaratkan mutawatir sahaja atau sanad yang sahih, menepati salah satu mushaf 'uthmani dan kaedah bahasa Arab.

Al-Thufiy berkata; "Tidak ada pertikaian di kalangan muslimin bahawa al-Quran adalah *mutawatir*. Adapun qiraat, berlaku pertikaian padanya dalam kalangan kaum muslimin, tetapi yang masyhur ialah *mutawatir*. Sebahagian orang berkata, tidak semuanya *mutawatir* dan pendapat yang mengatakan ada sebahagiannya *mutawatir* dan sebahagian yang lain *ahad*, ialah suatu *tarjih* yang tanpa sandaran."¹³

Al-Futuhiy berkata; "Ditolak pendapat mereka yang mengatakan qiraat al-Quran adalah *ahad* kerana keterbatasan sanad pada satu kumpulan tidak menghalang datangnya qiraat daripada selain mereka. Sesungguhnya setiap orang di dalam setiap negeri telah mengambil al-Quran daripada imam mereka iaitu para sahabat atau selain daripada mereka yang jumlahnya sangat ramai. Mereka itu mengambil bacaan daripada sejumlah yang ramai sebagaimana mereka juga, dan begitulah seterusnya sehinggalah *tawatur* terhasil padanya. Adapun *isnad* datang melalui para imam yang menguasai *dabt al-Huruf* dan mereka menyenaraikan guru-guru mereka. Hal ini adalah umpama khabar berkenaan *hajjah al-Wada'*. Khabar tersebut ialah *ahad* tetapi berterusan dinukilkan daripada mereka yang jumlahnya mencapai darjat mutawatir. Maka hendaklah difahami hal ini, jangan terpedaya dengan mereka yang mengatakan bahawa sanad qiraat ialah *ahad*."¹⁴

Kata Makki bin Abi Talib: "Adapun asal yang menjadi sandaran dalam hal ini ialah sanad yang sahih, menepati salah satu *masahif 'uthmaniyyah* dan wajah dalam bahasa arab, maka ia termasuk dalam *ahruf sab'ah*, sekalipun ia diriwayatkan oleh 70 ribu orang secara berselisih mahupun bersepakat."¹⁵

Hakikatnya, kita mungkin boleh mengatakan bahawa khilaf yang berlaku di kalangan ulama berkenaan qiraat *mutawatirah* adalah *khilaf lafziy*. Hal ini adalah kerana ulama yang tidak mensyaratkan *mutawatir* -memadai dengan sanad yang sahih-, mereka pada hakikatnya mensyaratkan *al-istifadhah* iaitu bacaan itu masyhur dan diketahui oleh orang ramai serta tidak ada perselisihan di kalangan mereka. Hakikatnya perkara ini mencapai makna mutawatir kerana kedua-duanya membawa kepada *ifadhah al-'ilm* dan bukannya *zhon* sebagaimana khabar *ahad*.¹⁶

Al-Syaukani menyatakan: "Terdapat dakwaan *tawaturnya* setiap satu daripada qiraat tujuh iaitu qiraat Abu 'Amr, Nafi', 'Asim, Hamzah, al-Kisaie, Ibn Kathir, dan Ibn 'Amir, dan tidak mutawatirnya selain daripada itu. Terdapat juga dakwaan *tawaturnya* qiraat sepuluh iaitu tiga qiraat tambahan, qiraat Ya'qub, Abu Ja'far dan Khalaf, dan dakwaan itu bukanlah bersandar dengan ilmu. Sesungguhnya qiraat ini setiap satunya dinukilkan dengan nukilan *ahad*, sebagaimana yang diketahui oleh mereka yang mengetahui tentang sanad para *qurra'* bagi qiraat mereka, sekumpulan *qurra'* telah menukilkan *ijma'* bahawa qiraat ini ada di antaranya *mutawatir*, dan ada yang *ahad*, tidak ada seorang pun daripada kalangan mereka yang mengatakan bahawa setiap qiraat ini adalah mutawatir. Adapun yang mengatakan demikian ialah sebahagian ahli usul fiqh. Maka ahli bagi sesuatu seni ilmu lebih mengetahui tentang seni bidang mereka."¹⁷

Qiraat Yang Ditolak¹⁸

Secara amnya, qiraat yang tidak mencapai kriteria qiraat *mutawatirah*, dianggap sebagai qiraat *syazzah*, sekalipun sanadnya sahih.¹⁹

¹² Qiraat yang diterima ialah qiraat yang menepati tiga syarat utama penerimaan qiraat iaitu mutawatir atau sanad yang sahih, menepati salah satu daripada *masahif 'uthmaniyyah* dan menepati salah satu wajah dalam bahasa arab. Lihat: Al-Towil, A.-S.R. (1985). *Madkhal Fi 'Ulum al-Qiraat*. Riyadh: Maktabah Faisaliyah. Hlmn 48.

¹³ al-Thufiy, S. b. (1987). *Syarh Mukhtasar al-Raudhah*. Beirut: Muassasah al-Risalah. Jilid 2. Hlmn 21.

¹⁴ Ibn al-Najjar, T. M.-F. (1997). *Syarh al-Kaukab al-Munir*. Riyadh: Maktabah al-Ubaikan. Jilid 2. Hlmn 218.

¹⁵ Makki, A. M.-Q. (1399). *al-Ibanah Min Ma'ani al-Qiraat*. Kaherah: Dar Nahdhah Misr. Hlmn 91.

¹⁶ al-Muzainiy, D. A. (1431). *Mabahith Fi 'Ilm al-Qiraat*. Riyadh: Dar al-Kunuz Isybiliya. Hlmn 94.

¹⁷ al-Syaukaniy, M. b. (2007). *Irsyad al-Fuhul ila Tahqiq al-Haq min 'Ilm al-Usul*. Dimasqy: Dar Ibn Kathir. Hlmn 87-88.

¹⁸ Qiraat yang ditolak ialah qiraat yang tidak menepati salah satu daripada tiga syarat utama penerimaan qiraat iaitu *mutawatir* atau sanad yang sahih, menepati salah satu daripada *masahif 'uthmaniyyah* dan menepati salah satu wajah dalam bahasa Arab. Lihat: Al-Towil, A.-S.R. *Madkhal Fi 'Ulum al-Qiraat*. Hlmn 57.

¹⁹ Abu Syamah al-Maqdisiy, S. A. (2003). *al-Mursyid al-Wajiz*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiah. Hlmn 172.

Penerimaan dan Penolakan Periwiyatan Qiraat Dan Hadis

Daripada pembahagian di atas, didapati bahawa penolakan dan penerimaan sesuatu qiraat berbeza dengan hadis. Qiraat *ahad* yang tidak mencapai *al-istifadhah* dianggap sebagai qiraat yang *syazzah*, sekalipun sanadnya sahih dan tidak boleh dibaca di dalam solat.

Berbeza dengan hadis, penerimaan dan penolakan sesuatu hadis tidak terikat dengan jumlah perawi, bahkan wajib untuk menerima dan beramal dengan hadis *ahad* yang sahih menurut *ijma'* para sahabat. Hal ini berdasarkan mutawatirnya kisah utusan Rasulullah saw yang dihantar ke sesuatu kaum dan kaum tersebut menerima perintah utusan Rasulullah SAW walaupun utusan itu ialah individu yang sudah pasti ia tidak mencapai bilangan *mutawatir*²⁰.

Sebaliknya, penerimaan dan penolakan sesuatu hadis adalah sebagaimana yang dapat kita fahami daripada definisi hadis sahih, hasan dan daif.²¹ Sebagaimana terdapat perbezaan antara qiraat dan hadis dalam isu penerimaan dan penolakan, terdapat juga persamaan antara hadis yang ditolak kerana lemah dan juga qiraat yang ditolak kerana tidak *mutawatir*. Persamaannya ialah kedua-duanya tidak ditolak secara umum tetapi digunakan pada keadaan tertentu.

Sebagai contoh, qiraat *ahad* yang sahih sanadnya ditolak dan tidak dianggap sebagai al-Quran, boleh diamalkan sebagai hujah dalam penetapan sesuatu hukum di sisi mazhab Abi Hanifah, satu riwayat daripada Imam Ahmad dan riwayat daripada Imam al-Syafie.²² Contohnya, qiraat Ibn Mas'ud ra pada firman-Nya, surah al-Maidah, ayat 89, dengan penambahan lafaz *متتابعات* dalam membicarakan hukum *kaffarah* sumpah:

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مُتَتَابِعَاتٍ ذَلِكَ كَفْرَةٌ أَيْمَنُكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ

Bermaksud: Kemudian sesiapa yang tidak dapat (menunaikan denda yang tersebut), maka hendaklah ia berpuasa tiga hari (*berturut-turut*). Berkata al-

Nawawi: “Terdapat dua pandangan dalam isu ini, pertama disyaratkan berturut-berturut iaitu pandangan Ahmad, al-Nakhaie, al-Thauri, Ishaq, Abu ‘Ubaid, Abu Thaur dan *Ashab al-Ra’i*. Kedua, tidak disyaratkan secara berturut iaitu pandangan satu riwayat Ahmad dari Ibn Abi Musa dan Malik.²³

Begitu juga hadis daif, sekalipun dikategorikan sebagai hadis yang ditolak, tetapi tidaklah ditolak secara umum di sisi sebahagian *muhaddisin* dan *fuqaha'* seperti Imam al-Nawawi dan lain-lain, tetapi digunakan pada keadaan tertentu seperti masalah *fadha'il* berserta syarat-syarat yang telah ditetapkan oleh *muhaddisin*²⁴. Contohnya, hadis yang diriwayatkan dalam *Sunan al-Tirmizi*, hadis ke 726, berkaitan hukum puasa iaitu:

Terjemahan: Telah menceritakan kepada kami Abdul A'la bin Washil al-Kufi, telah menceritakan kepada kami al-Hasan bin ‘Athiyah, telah menceritakan kepada kami Abu ‘Atikah, dari Anas bin Malik ra berkata: Seorang lelaki datang kepada nabi saw dan berkata: Matak sedang sakit, bolehkah saya bercelak ketika sedang berpuasa? Baginda menjawab: “Ya”.²⁵ Kata Abu ‘Isa al-Tirmizi: Hadis Anas sanadnya tidak kuat dan tidak ada hadis yang sahih tentang hal ini, Abu ‘Atikah ialah daif.²⁶ Para ulama berbeza pendapat dalam masalah ini, sebahagian mereka seperti Sufyan, Ibn Mubarak, Ahmad dan Ishaq membenci orang yang bercelak ketika berpuasa, sedangkan al-Syafi'e membolehkan orang berpuasa untuk bercelak. Kata al-Nawawi: Para *Ashab* kami (ulama bermazhab Syafi'e) berhujah dengan hadis daif.²⁷

Adapun qiraat yang diriwayatkan dengan sanad yang daif, tidak diterima sama sekali dalam penetapan qiraat menurut kesepakatan ahli ilmu sebagaimana yang dinyatakan oleh al-Nuwairiy.²⁸

Konsep Pengijazahan Sanad Qiraat Dan Hadis

Ijazah secara asasnya ialah satu daripada beberapa cara *al-tahammul* dan penukilan dalam ilmu periwiyatan, tidak kira qiraat mahupun hadis. Konsep dan mafhum pengijazahan sanad dalam qiraat dan hadis berbeza antara satu sama lain, yang mana setiap

²⁰ Ibn Qudamah, a.-M. A.-M. (2002). *Raudhah al-Nazhir wa Jannah al-Manazhir*. Riyadh: Muassasah al-Rayan. Hlmn 326.

²¹ al-Khudhair, D. A. (1426). *Tahqiq al-Raghibah fi Taudhih al-Nukhbah*. Riyadh: Maktabah Dar al-Minhaj. Hlmn 57.

²² Ibn al-Lahham, 'A.-H.-H. (1999). *al-Qawaid wa al-Fawaid al-Usuliyah*. Beirut: Maktabah al-'Asriah. Hlmn 155.

²³ al-Nawawi, Y. b. (1997). *Al-Majmu' Syarah al-Muhazzab*. Beirut: Dar al-Fikr. Hlmn 122.

²⁴ Al-Khudhair, D. A. (1425). *Al-Hadis al-Dhaif wa Hukmu al-Ihtijaj bihi*. Riyadh: Maktabah Dar al-Minhaj. Hlmn 273.

²⁵ Al-Tirmizi, A. '-S. (t.t). *Sunan al-Tirmizi*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath. Hlmn 96

²⁶ Ibid.

²⁷ al-Nawawi, Y. b. (1997). *Al-Majmu' Syarah al-Muhazzab*. Beirut: Dar al-Fikr. Hlmn 362

²⁸ al-Shafaqasi, A. b.-M. (2004). *Ghaith al-Naf'ie fi al-Qiraat al-Sab'ie*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah. Hlmn 15.

disiplin ilmu itu memiliki prosesnya yang tersendiri demi memelihara ketulenan isi kandungan yang ingin disampaikan.

Asal Usul *Ijazah*

Al-Khatib al-Baghdadi menyatakan asal usul konsep *ijazah* ialah berasal daripada hadis Nabi SAW di dalam *al-Maghaziy*, apabila Nabi saw menyerahkan kepada Abdullah bin Jahsy suatu perintah yang telah dicop, dan memerintahkannya agar tidak dibuka arahan itu melainkan selepas dua hari perjalanan.²⁹ Daripada kisah ini, kita dapat fahami bahawa Rasulullah SAW memberikan arahan kepada Ibn Jahsy dalam bentuk tulisan, tanpa *al-sama'* mahupun *al-'ardh*.

Definisi *Ijazah*

Perkataan *Ijazah* merupakan perkataan yang diambil daripada kata dasar أَجَزَ إِجَازَةً iaitu memberi izin kepada seseorang.³⁰ Adapun الإجازة itu mempunyai beberapa pengertian iaitu:

Pertama: Melaksanakan urusan dan pandangan, dikatakan أَجَزَ رَأْيَهُ iaitu melaksanakannya.

Kedua: Anugerah dan pemberian, dikatakan أَجَزَ يُجِزُهُ iaitu memberi. Apabila seorang guru mengijazahkan muridnya bererti dia memberi izin kepadanya perwayatan sesuatu.³¹

Dari segi istilah pula, perkataan الإجازة mempunyai beberapa pengertian dan huraian yang berbeza mengikut disiplin ilmu dan kajian.

Ijazah Menurut *Muhaddisin*

Secara amnya, terdapat lapan *turuq al-tahammul* di dalam ilmu perwayatan hadis, iaitu *al-Sama'*, *al-Qiraah*, *al-Ijazah*, *al-Munawalah*, *al-Mukatabah*, *al-I'lam*, *al-Washiyah Bil Kitab* dan *al-Wijadah*.³²

Maksud *ijazah* di sisi ahli hadis ialah keizinan secara lisan atau bertulis seorang guru kepada orang lain untuk meriwayatkan hadis atau kitab daripada perwayatannya atau karangannya

sekalipun tanpa perlu orang itu mendengar daripadanya atau membaca kepadanya.³³

Seseorang yang memperolehi *ijazah* sanad sesuatu hadis daripada gurunya, boleh meriwayatkannya kepada orang lain, sekalipun dia tidak memperdengarkan bacaan atau mendengar bacaan hadis itu di hadapan gurunya. Hal ini dapat difahami sebagaimana yang dinyatakan oleh al-Qadhi 'Iyadh al-Sabti: "*Ijazah* ialah keizinan secara lisan atau bertulis kepada seseorang sama ada orang tersebut berada ketika itu atau tidak ada di tempat tersebut."³⁴

Hukum meriwayatkan hadis dengan *ijazah* diperselisih di kalangan *fuqaha'* dan *muhaddisin*, tetapi majoriti mereka menerimanya sebagai satu daripada cara *tahammul* dan penukilan dalam ilmu hadis. Dalam kalangan mereka yang menerima pengamalan hadis-hadis dengan *ijazah* di kalangan *mutaqaddimin* seperti al-Hasan al-Basriy, Yahya bin Saied, Qatadah bin Da'amah, Malik bin Anas, al-Bukhariy, Muslim dan lain-lain.³⁵ Sebahagian di kalangan *muhaddisin* seperti al-Imam Malik bin Anas, mensyaratkan beberapa perkara sebelum seseorang diberikan *ijazah* seperti pemberi *ijazah* itu mestilah seseorang yang dipercayai agama dan riwayatnya, manakala penerima *ijazah* mestilah di kalangan ahli ilmu supaya tidak diletakkan atau diserahkan ilmu kepada bukan ahlinya.³⁶

Al-Sakhawiy menukilkan daripada Abu al-Walid al-Bajiy berkata: "*al-Istijazah*, sama ada untuk diamalkan (isi kandungannya), maka wajib ke atas orang yang diberi *ijazah* mestilah di kalangan ahli ilmu, dan memiliki kefahaman. Jika tidak, dia tidak harus untuk mengambilnya... atau untuk perwayatan sahaja, wajib ke atasnya untuk mengetahui berkaitan hal-hal perwayatan untuk selamat daripada *tashif* dan *tahrif*, sekiranya *ijazah* itu sekadar untuk mendapatkan isnad yang tinggi, maka penukilan dengan *ijazah* itu lemah."³⁷

Ijazah Menurut *Qurra'*

Di dalam disiplin ilmu qiraat juga terdapat beberapa cara *al-tahammul* sebagaimana di dalam disiplin ilmu hadis. Menurut Ahmad Faris al-Salum, cara

²⁹ Al-Baghdadiy, A. B.-K. (t.t). *Al-Kifayah fi 'Ilm al-Riwayah*. al-Madinah al-Munawwarah: al-maktabah al-Ilmiyyah. Hlmn 312.

³⁰ al-Tahanawi, M. b.-Q. (1996). *Kashshaf Istilahat al-Funun wa al-'Ulum*. Beirut: Maktabah Lubnan Nasyirun. Hlmn 99.

³¹ Ibid.

³² al-Sakhawiy, S. M. (2003). *Fath al-Mughith bi Syarh alfiat al-Hadis lil 'Iraqiy*. Kaherah: Maktabah al-Sunnah. Hlmn 156.

³³ Ibn Solah, A. A. (2001). *Muqaddimah Ibn Solah*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah. Hlmn 278.

³⁴ Al-Sabti, A. a.-F. (1970). *Al-Ilma' Ila Ma'rifat Usul al-Riwayah wa Taqyid al-Sama'*. Kaherah: Dar al Turath. Hlmn 88.

³⁵ Al-Baghdadiy, A. B.-K. (t.t). *Al-Kifayah fi 'Ilm al-Riwayah*. al-Madinah al-Munawwarah: al-Maktabah al-Ilmiyyah. Hlmn 313.

³⁶ Ibid.

³⁷ al-Sakhawiy, S. M. (2003). *Fath al-Mughith bi Syarh Alfiat al-Hadis li al-'Iraqiy*. Kaherah: Maktabah al-Sunnah. Jlid 2. Hlmn 285.

tahammul di dalam ilmu qiraat ialah melalui *al-Talqin*, *al-'Ardh*, *al-Sama'* dan *Riwayah al-huruf*.³⁸ Namun begitu, bagi meriwayatkan cara bacaan tertentu kepada orang lain, pada asasnya, tidak mungkin boleh dilakukan melainkan bacaan itu diambil secara *al-talqin* (gabungan *al-'Ardh* dan *al-Sama'*), atau *al-'Ardh* sahaja, atau *al-Sama'* sahaja. *Ijazah* bukanlah suatu syarat untuk seseorang itu menguasai ilmu bacaan al-Quran, sebagaimana *ijazah* bukannya syarat untuk seseorang itu terkehadapan untuk *iqra'* kepada orang lain.³⁹

Kata Ibn al-Jazariy; "Tidak harus seseorang itu membacakan kepada orang lain melainkan dengan apa yang telah dia baca atau dengar daripada gurunya. Sekiranya dia ingin membacakan huruf *khilaf*, tidak ada perselisihan dalam keharusan hal tersebut dengan syarat yang telah dinyatakan sebelum ini, iaitu dia mestilah mengingati dan mengetahui huruf *khilaf* itu."⁴⁰

Secara umumnya, *ijazah* di sisi ilmu qiraat, lebih-lebih lagi di zaman mutakhir ini, dianggap sebagai suatu keizinan untuk qari untuk membacakan (*iqra'*) dengan satu riwayat atau lebih. *Ijazah* diumpamakan sebagai suatu penyaksian daripada guru kepada orang yang diberi *ijazah* bahawa dia ialah orang yang berkeahlian dalam menyampaikan bacaan kepada orang lain.⁴¹

Menurut al-Syeikh al-Muthiriy, *ijazah* di sisi *qurra'* ialah keizinan menukikan huruf-huruf qiraat tanpa perlu memperdengarkan bacaan atau mendengarnya, atau riwayat huruf. Adapun *ijazah* yang disertai dengan *al-'Ardh* atau *al-Sama'* atau *Riwayah al-Huruf*, tidak termasuk di dalam perbincangan ini. Contohnya jika seorang pelajar membaca qiraat sepuluh kepada *muqri'*, kemudian *muqri'* tersebut memberi *ijazah* kepadanya, maka di sini hal itu tidak dinamakan sebagai *ijazah*, sebaliknya *al-'Ardh*.⁴²

Seseorang yang memperolehi *ijazah* tanpa *al-'Ardh* atau *al-Sama'* tidak boleh menukikan bacaan tersebut kepada orang lain. Hal ini sebagaimana yang dinyatakan oleh al-Hafiz Abu al-'Alla' al-Hamdany, bahkan dianggap sebagai suatu dosa besar. Tetapi sebahagian *qurra'* yang lain,

seperti al-'Allamah al-Ja'bariy mengharuskannya secara mutlak.

Selepas meneliti pendapat di atas, al-Muhaqqiq Ibn al-Jazariy menyatakan bahawa menurut pandangannya, hal ini tidak sunyi daripada beberapa perkara, sama ada orang tersebut telah membaca atau mendengarnya daripada jalur yang lain, kemudian dia menginginkan sanad yang tinggi, dan dijadikan *ijazah* itu sebagai *mutaba'at*. Jika demikian halnya, maka harus dan baik, al-'Allamah Abu Hayyan melakukan hal tersebut. Sekiranya *ijazah* itu diambil bukan sebagai *mutaba'at*, disyaratkan padanya keahlian di dalam qiraat.⁴³

Persamaan dan Perbezaan Ijazah Di Sisi *Qurra'* dan *Muhaddisin*

Terdapat beberapa persamaan dan perbezaan yang boleh kita lihat melalui perbincangan sekitar proses pengijazahan di sisi *qurra'* dan *muhaddisin* sebagaimana berikut:

Persamaan

Antara persamaan *ijazah* di kalangan sarjana kedua-dua bidang ini ialah:

- 1- *Ijazah* merupakan suatu kaedah yang diguna pakai dalam *tahammul* qiraat dan hadis.
- 2- *Ijazah* diberikan kepada mereka yang berkelayakan dari sudut ilmu dan agama.
- 3- *Ijazah* boleh diberikan tanpa penerima *ijazah* memperdengarkan atau mendengar bacaan atau hadis daripada pemberi *ijazah*.

Perbezaan

Manakala perbezaan yang paling ketara dalam konsep *ijazah* di kalangan sarjana kedua-dua bidang ini ialah seseorang yang mengambil riwayat atau qiraat dengan *ijazah* tanpa *al-'Ardh* atau *al-Sama'*, maka tidak boleh menukikan (*iqra'*) bacaan itu kepada orang lain. Manakala di dalam ilmu hadis, dibolehkan seseorang itu menukikan riwayat yang diperolehi secara *ijazah*. Tidak dibenarkan meriwayatkan al-Quran dengan makna, kerana maksud yang diingini daripada qiraat ialah ketepatan di dalam menunaikan hak setiap huruf dan lafaz al-

³⁸ al-Salum, A. F. (2009). *Turuq Talaqqi al-Quran 'Inda al-Qurra'*. Jurnal Al-Jundiy al-Muslim. T.1. Hlmn 8-11.

³⁹ al-Suyuti, j. (2008). *al-Itqan fi 'Ulum al-Quran*. Lubnan: Muassasah al-Risalah Nasyirun. Jilid 1. Hlmn 355.

⁴⁰ Ibn al-Jazari, M. b. (1999). *Munjid al-Muqrien wa Mursyid al-Thalibin*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiah. Hlmn 10.

⁴¹ al-Suyuti, j. *al-Itqan fi 'Ulum al-Quran*. Jilid 1. Hlmn 355.

⁴² Al-Muthiriy, D. A. (2013). *Asanid al-Qiraat wa Manhaj al-Qurra' fi Dirasatiha*. Riyadh: Al-Imam Muhammad bin Saud Islamic University. Hlmn 216.

⁴³ Ibn al-Jazari, M. b. (1999). *Munjid al-Muqrien wa Mursyid al-Thalibin*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiah. Hlmn 10.

Quran, serta lafaz al-Quran merupakan mukjizat. Kata Ibn al-Jazariy: "Tidak harus bagi mereka yang hendak membacakan kepada orang lain, melainkan dengan apa yang dia baca atau dengar."⁴⁴ Hal ini adalah kerana qiraat merupakan suatu bacaan yang tidak diletakkan hukum padanya melainkan apa yang diambil secara *talaqqi* dan *musyafahah*.⁴⁵

Bahkan *al-Sama'* tanpa *al-'Ardh* tidak cukup sebenarnya, kerana bukan semua orang yang mendengar bacaan guru dapat menunaikan hak setiap huruf sebagaimana sebutan gurunya sebelum diperdengarkan bacaan kepada guru dan disahihkan olehnya.

Adapun para sahabat yang mengambil bacaan daripada Nabi SAW, sekalipun mereka tidak memperdengarkan bacaan kepada baginda SAW secara langsung, mereka mempunyai kemampuan di dalam *al-ada'* kerana kefasihan dan kemahiran yang telah mereka miliki, dan cara *tahammul* dengan sekadar mendengar bacaan guru sahaja boleh dilakukan kepada orang lain, tetapi dengan syarat iaitu memiliki keahlian dalam bacaan al-Quran.⁴⁶

Manakala konsep *ijazah* dalam disiplin ilmu hadis adalah berkisar soal keizinan untuk seseorang meriwayatkan hadis sekalipun tidak mendengar atau membacanya daripada gurunya. Hal ini kerana maksud yang dikehendaki daripadanya ialah makna hadis, dan bukannya lafaz hadis. Meriwayatkan hadis dengan makna adalah suatu yang dibenarkan oleh majoriti ahli hadis dan usul dengan syarat yang tertentu seperti perawi mestilah seorang yang *faqih*, mengetahui maksud yang dikehendaki daripada lafaz asal, berkemahiran di dalam *dalalah* bahasa Arab dan lain-lain.⁴⁷

Bahkan sekiranya terdapat dua hadis daripada dua jalan periwayatan, lafaznya berbeza tetapi maksudnya sama, maka seorang perawi itu boleh menghimpunkan kedua-duanya dalam satu sanad, kemudian menyatakan: "Polan dan polan telah mengkhabarkan kepada kami", kemudian dinyatakan lafaz itu daripada siapa perawinya.⁴⁸ Namun begitu, perkara yang utama ialah mengekalkan lafaz hadis

sebagaimana hadis tersebut dinukilkan. Al-Qadhi 'Iyadh berkata: "Hendaklah ditutup bab riwayat dengan makna supaya tidak bercampur dengan mereka yang tidak mahir, tetapi dia menyangka bahawa dirinya mahir".⁴⁹

Kritikan Terhadap Periwayatan Qiraat dan Hadis

Sesuatu qiraat atau hadis yang dinukilkan perawi, perlu melalui proses saringan untuk dipastikan adakah qiraat dan hadis itu sahih ataupun tidak. Para ulama meletakkan garis panduan yang ketat untuk memastikan keabsahan sesuatu qiraat mahupun hadis.

Antara perkara yang diteliti untuk menetapkan kesahihan sesuatu qiraat ataupun hadis itu ialah kredibiliti perawi itu sendiri, dari sudut keadilan mahupun *dabt*. Ini kerana manusia ialah makhluk yang tidak terlepas daripada melakukan kesalahan. Seseorang yang *thiqah*, mungkin sahaja berlaku *wahm* dan kesalahan padanya dalam periwayatan.

Contoh qiraat yang ditolak kerana perawinya bermasalah dari sudut *dabt al-Qiraah* ialah sebagaimana nukilan Ishaq bin Muhammad al-Musaiyyibi daripada Nafi', bahawa beliau membaca *فَ تَبِيَّنَ* pada ayat 256, surah al-Baqarah, tanpa *diidghamkan* huruf *dal* kepada *ta'*. Ibn Mujahid mengkritik riwayat ini pada dua sudut iaitu riwayatnya yang *syaz*, kerana berselisih dengan kesemua perawi daripada Nafi', dan lemahnya dari sudut bahasa kerana *idgham* huruf *dal* kepada *ta'* ialah suatu yang disepakati di kalangan *qurra'*.⁵⁰

Di samping itu, al-Musaiyyibi juga dinilai lemah sebagaimana yang dinukilkan oleh al-Zahabiy daripada Abu al-Fath al-Azdiy.⁵¹ Manakala contoh hadis yang dianggap *syaz* kerana *dabt al-riwayah* yang mana perawinya dikritik ialah sebagaimana hadis yang diriwayatkan oleh Abu Daud (nombor 1261)⁵² daripada hadis Abd al-Wahid bin Ziyad, daripada al-A'mash, daripada Abi Salih, daripada Abi Hurairah, nabi saw bersabda, yang bermaksud: "Jika seseorang di kalangan kamu telah solat sunat dua

⁴⁴ Ibn al-Jazari, M. b. (1999). *Munjid al-Muqrien wa Mursyid al-Thalibin*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiah. Hlmn 10.

⁴⁵ Ibn al-Jazari. *Munjid al-Muqrien wa Mursyid al-Thalibin*. Hlmn 9.

⁴⁶ Al-Dimasyqi, a.-A. a.-S.-J. (1412). *Al-Tibyan li Ba'dhi al-Mabahith al-Muta'alliqah bi al-Quran 'ala Tariq al-Itqan*. Beirut: Dar al-Basyair al-Islamiyyah. Hlmn 122.

⁴⁷ Ibn Rajab al-Hanbaliy, Z. A. (1987). *Syarh 'Ilal al-Tirmizi*. Al-Zarqa': Maktabah al-Mannar. Hlmn 427.

⁴⁸ Badruddin al-Hamawi, A. A. (t.t). *Al-Manhal al-Rawiy fi Mukhtasar 'Ulum al-Hadis al-Nabawi*. Dimasyq: Dar al-Fikr. Hlmn 101.

⁴⁹ al-Khudhair, D. A. (1433). *Tahqiq al-Rughbah fi Taudhih al-Nukhbah*. Riyadh: Maktabah Dar al-Minhaj. Hlmn 152.

⁵⁰ Sisiy, D. A. (2009). *Qawa'id Naqd al-Qiraat al-Qur'aniyyah*. Riyadh: Dar Kunuz Ishbiliah. Hlmn 443.

⁵¹ Al-Zahabiy, S. A. (1963). *Mizan al-'Tidal fi Naqd al-Rijal*. Beirut: Dar al-Ma'rifah. Jilid 1. Hlmn 200.

⁵² Abu Daud, S. b.-S. (t.t). *Sunan Abi Daud* (Vol. 1). Dimasyq: Dar al-Fikr. Jilid 2. Hlmn 443.

rakaat sebelum subuh, hendaklah dia berbaring ke sebelah kanannya.”

Abd al-Wahid bin Ziyad ialah seorang yang dianggap *thiqah* oleh sebahagian ulama *rijal* seperti Imam Ibn ‘Abd al-Bar,⁵³ tetapi perawi lain selainnya daripada al-A’mash meriwayatkan hal itu adalah daripada perbuatan Baginda SAW, dan bukannya daripada perkataannya. Ibn Qayyim menukikan daripada Ibn Taimiyyah bahawa yang sahih ialah hadis berkenaan hal itu adalah bersumberkan perbuatan Baginda SAW, dan bukannya perintah daripadanya, hanya Abdul Wahid yang meriwayatkan dengan lafaz perintah dan beliau telah tersalah dalam hal ini.⁵⁴

Kritikan Terhadap *Qurra'* dalam Periwatan Hadis dan Sebaliknya

Terdapat sebahagian *qurra'* yang diterima qiraat mereka, bahkan qiraat mereka dikategorikan sebagai *mutawatir*. Namun begitu, dalam ilmu hadis, periwatan mereka tidak diterima, hadis yang dibawa oleh mereka pula dianggap lemah kerana kredibiliti mereka dalam periwatan hadis dikritik.

Antara *qurra'* yang dikritik dalam periwatan hadis ialah al-Imam ‘Asim, al-Imam Hafsh dan al-Imam al-Bazzi. Timbul persoalan, bagaimana mereka boleh menjadi *hujjah* dalam ilmu qiraat mereka sedangkan mereka dinilai lemah dalam ilmu hadis?

Al-Imam ‘Asim bin Bahdalah Abi al-Najjud dikritik dalam periwatan hadis. Kata al-Zahabiy: “Beliau *thabit*, imam dalam qiraat, tetapi dalam hadis, rendah daripada itu.” Yahya al-Qatthan berkata, “Aku tidak menemui orang yang bernama ‘Asim melainkan hafalannya buruk.” Namun beliau *dithiqahkan* oleh sebilangan ulama *al-Jarh wa al-Ta’dil* seperti Abu Zur’ah dan Ahmad bin Hanbal. Kata Ibn Sa’ad, beliau ialah seorang yang *thiqah*, tetapi banyak kesalahan dalam hadisnya.⁵⁵

Al-Imam Hafsh bin Sulaiman al-Kufi turut dikritik dalam periwatan hadisnya, bahkan hampir disepakati oleh para *nuqqad* bahawa al-Imam Hafsh dinilai lemah dalam ilmu hadis. Kata al-Bukhari: “Mereka (ahli hadis) meninggalkannya.” Tetapi

dalam ilmu qiraat, telah ijma’ bahawa beliau seorang yang *thabit*.⁵⁶

Begitu juga sebaliknya, terdapat sebahagian ahli ilmu yang diterima hadis mereka, mereka menjadi *hujjah* dalam ilmu hadis, tetapi dalam ilmu qiraat, bacaan mereka tidak diterima, bahkan menukikan qiraat yang *syaz*.

Antaranya ialah Sulaiman bin Mahran al-A’mash, beliau ialah seorang yang *thabit* dalam ilmu hadis, tetapi bermudah-mudah dalam ilmu qiraat sebagaimana yang dinyatakan oleh al-Zahabiy. Kata beliau lagi, qiraat al-A’mash baginya qiraat *syazzah* dan *toriqnya* bukanlah masyhur⁵⁷ dan hal ini tidak menjejaskan sama sekali kredibilitinya dalam ilmu hadis. Demikian juga sebahagian ulama yang lain, mereka merupakan pakar dalam sesuatu bidang, tetapi lemah dalam bidang yang bukan kepakaran mereka.

Begitulah halnya sepanjang zaman, berkata al-Syaukani: “Dan setiap ulama lebih mengetahui kepakaran disiplin ilmu masing-masing”.⁵⁸ Kita akan dapati mereka yang menginfakkan seluruh atau kebanyakan waktunya untuk menekuni dan mendalami sesuatu bidang, orang itu mungkin tidak berkemahiran dalam bidang yang lain. Seseorang itu mungkin berkemahiran tinggi di dalam periwatan dan hafalan hadis, tetapi lemah dalam ilmu fiqh. Lebih-lebih lagi tidak disyaratkan *faqih* dalam periwatan hadis.

Justeru, para *qurra'* yang dikritik dalam periwatan hadis, tidak menjejaskan sama sekali ketokohan dan kejaguan mereka dalam ilmu qiraat, ini kerana mereka telah menyerahkan keseluruhan hidup mereka untuk menekuni ilmu qiraat. Adapun dinisbahkan bacaan atau qiraat tertentu kepada mereka, bukan bererti qiraat itu tidak datang daripada jalan perawi yang lain, tetapi kerana mereka adalah yang paling masyhur dan terkehadapan dalam sesuatu jenis qiraat itu sebagaimana yang telah dinyatakan sebelum ini.

Penutup

Berdasarkan kepada perbincangan di atas, didapati bahawa mafhum konsep sanad dan pengijazahannya di sisi ilmu qiraat dan hadis tidaklah ketara jauh

⁵³ Ibn Hajar, A. a.-F. (1326). *Tahzib al-Tahzib*. al-Hind: Matba'ah Dairah al-Ma'arif al-Nizhamiah. Jilid 6. Hlmn 435.

⁵⁴ Ibn Qayyim, S. M. (1994). *Zad al-Ma'ad fi Hadyi Khair al-Ibad*. Beirut: Muassasah al-Risalah. Jilid 1. Hlmn 308.

⁵⁵ Al-Zahabiy, S. A. (1963). *Mizan al-'Tidal fi Naqd al-Rijal*. Beirut: Dar al-Ma'rifah. Jilid 2. Hlmn 358.

⁵⁶ Safiyuddin, A. b.-K. (1416). *Khulasah Tazhib Tahzib al-Kamal fi Asma' al-Rijal*. Beirut: Dar al-Bashair. Hlmn 87.

⁵⁷ Al-Zahabiy, S. A. (2006). *Siyar A'lam al-Nubala'*. Kaheerah: Dar al-Hadis. Jilid 6. Hlmn 350.

⁵⁸ al-Syaukaniy. *Irsyad al-Fuhul ila Tahqiq al-Haq min 'Ilm al-'Usul*. Hlmn 88.

perbedaannya. Beberapa kesimpulan boleh dibuat seperti berikut:

- 1- Kedua-dua seni ilmu ini sangat menitikberatkan soal sanad dan kesahihannya.
- 2- Cara penilaian sesuatu qiraat untuk diterima atau ditolak adalah berbeza dengan hadis, di mana qiraat *ahad* yang tidak mencapai *istifadhah*, tidak diterima. Berbanding hadis, hadis *ahad* yang sahih diterima, tanpa melihat jumlah perawi pada setiap *tabaqat*.
- 3- Proses pengijazahan sanad dalam kedua-dua bidang ini hakikatnya ketat dan tidak boleh diijazahkan secara sembarangan sahaja.
- 4- Keadilan dan *thabit* seseorang perawi menjadi syarat penting untuk sesuatu qiraat atau hadis itu diterima atau ditolak.
- 5- Seseorang perawi itu dinilai menurut kepakarannya. Sekiranya beliau merupakan ahli dalam ilmu qiraat, maka dia dianggap *thabit* dalam kepakarannya, sekalipun lemah dalam bidang yang lain.

RUJUKAN (REFERENCES)

- [1] Abu 'Abdillah, M. b.-H. (t.t). *Al-Adab al-Syar'iyyah*. Beirut: Dar al-'Aalam al-Khutub.
- [2] Abu Daud, S. b.-S. (t.t). *Sunan Abi Daud* (Vol. 1). Dimasyq: Dar al-Fikr.
- [3] Abu Syamah al-Maqdisiy, S. A. (2003). *al-Mursyid al-Wajiz*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiah.al-'Arab, J. m.-L. (1989). *al-Mu'jam al-'Arabi al-Asasi*. Kaherah: Larus.al-Athyubiy, M. b. (2008). *Syarah Alfiah al-Suyuti*. Kaherah: Dar al-Aathar.
- [4] Al-Baghdadiy, A. B.-K. (t.t). *Al-Kifayah fi 'Ilm al-Riwayah*. al-Madinah al-Munawwarah: al-maktabah al-Ilmiyyah.
- [5] Al-Dimasyqiy, a.-A. a.-S.-J. (1412). *Al-Tibyan li Ba'dhi al-Mabahith al-Muta'alliqah bi al-Quran 'ala Tariq al-Itqan*. Beirut: Dar al-Basyair al-Islamiyyah.
- [6] Al-Hakim, A. '. (1990). *Al-Mustadrak 'ala al-Sahihain*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- [7] Al-Hakim, A. A.-N. (1990). *Al-Mustadrak 'Ala al-Sahihain*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- [8] al-Jazari, M. b. (2002). *Toyyibah al-Nashr fi al-Qiraat al-'Ashr*. Kaherah: Maktabah al-Sunnah.
- [9] Al-Khudhair, D. A. (1425). *Al-Hadis al-Dhaif wa Hukmu al-Ihtijaj bihi*. Riyadh: Maktabah Dar al-Minhaj.
- [10] al-Khudhair, D. A. (1433). *Tahqiq al-Rughbah fi Taudhih al-Nukhbah*. Riyadh: Maktabah Dar al-Minhaj.
- [11] al-Ma'sharawi, D. A. (2008). *Al-Qiraat al-Waridah fi al-Sunnah*. Kaherah: Dar al-Salam.
- [12] al-Mazru'ie, D. Y. (2009). *Audhah al-Dilalat fi Asanid al-Qiraat*. Kuwait: wizarah al-Awqaf wa al0Syu'un al-Islamiyah.
- [13] Al-Mustasfa. (2012). *al-Ghazaliy, Abu Hamid Muhammad bin Muhammad*. Beirut: Muassasah al-Risalah Nasyirun.
- [14] Al-Muthairiy, D. A. (2013). *Asanid al-Qiraat wa Manhaj al-Qurra' fi Dirasatiha*. Riyadh: Al-Imam Muhammad bin Saud Islamic University.
- [15] al-Muzainiy, D. A. (1431). *Mabahith Fi 'Ilm al-Qiraat*. Riyadh: Dar al-Kunuz Isybiliya.
- [16] Al-Nasaie, A. A. (1396). *Al-Dhu'afa' wa al-Matrukun*. Halab: Dar al-Wa'ie.
- [17] al-Nawawi, Y. b. (1997). *Al-Majmu' Syarah al-Muhazzab*. Beirut: Dar al-Fikr.
- [18] al-Qasimiy, M. J. (2004). *Qawaid al-Tahdis*. Beirut: Muassasas al-Risalah al-Nasyirun.
- [19] Al-Qasthalaniy, A. a.-A. (t.t). *Lathaif al-Isyarat li Funun al-Qiraat*. Madinah: Majma' Malik al-Fahd li Thiba'ati al-Mushaf al-Syarif.
- [20] Al-Sabti, A. a.-F. (1970). *Al-Ilma' Ila Ma'rifat Usul al-Riwayah wa Taqyid al-Sama'*. Kaherah: Dar al-Turath.
- [21] al-Sakhawiy, S. M. (2003). *Fath al-Mughith bi Syarh alfiat al-Hadis lil 'Iraqiy*. Kaherah: Maktabah al-Sunnah.
- [22] al-Salum, A. b. (2010). *Turuq Talaqqi al-Quran 'Inda al-Qurra'*. *Al-Jundi al-Muslim*.

- [23] al-Shafaqasi, A. b.-M. (2004). *Ghath al-Naf'ie fi al-Qiraat al-Sab'ie*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- [24] al-Suyutiy, J. (1415). *Tadrib al-Rawi*. Riyadh: Maktabah al-Kauthar.
- [25] al-Suyutiy, j. (2008). *al-Itqan fi 'Ulum al-Quran*. Lubnan: Muassasah al-Risalah Nasyirun.
- [26] al-Syaukaniy, M. b. (2007). *Irsyad al-Fuhul ila Tahqiq al-Haq min 'Ilm al-Usul*. Dimasqy: dar Ibn Kathir.
- [27] al-Tahanawi, M. b.-Q. (1996). *Mausu'ah Kashshaf Istilahat al-Funun wa al-'Ulum*. Beirut: Maktabah Lubnan Nasyirun.
- [28] al-Thufiy, S. b. (1987). *Syarh Mukhtasar al-Raudhah*. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- [29] Al-Tirmizi, A. '-S. (t.t). *Sunan al-Tirmizi*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath.
- [30] Al-Zahabiy, S. A. (1963). *Mizan al-'Tidal fi Naqd al-Rijal*. Beirut: Dar al-Ma'rifah.
- [31] Al-Zahabiy, S. A. (2006). *Siyar A'lam al-Nubala'*. Kaherah: Dar al-Hadis.
- [32] Al-Zarkasyi, B. A.-D. (1998). *Al-Nukat 'ala Muqaddimah Ibn Solah*. Riyadh: Maktabah Adwa' al-salaf.
- [33] amin, D. K. (2009). *Makanat al-Ijazah 'inda al-Muhaddisin baina al-Ifrat wa al-Tafrith*. jeddah: Dar ibn Hazm.
- [34] Badruddin al-Hamawi, A. A. (t.t). *Al-Manhal al-Rawiy fi Mukhtasar 'Ulum al-Hadis al-Nabawi*. Dimasyq: Dar al-Fikr.
- [35] Ibn al-Jazari, M. b. (1999). *Munjid al-Muqrien wa Mursyid al-Thalibin*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiah.
- [36] Ibn al-Jazariy, S. M. (1994). *Matn al-Tayyibah al-Nasyr fi al-Qiraat al-'Asyr*. Jeddah: Dar al-Huda.
- [37] Ibn al-Lahham, '. A.-H.-H. (1999). *al-Qawaid wa al-Fawaid al-Usuliyah*. Beirut: Maktabah al-'Asriah.
- [38] Ibn al-Najjar, T. M.-F. (1997). *Syarh al-Kaukab al-Mumir*. Riyadh: Maktabah al-Ubaikan.
- [39] Ibn hajar al-Asqalaniy, A. a.-F. (2000). *Nuzhat al-Nazhar fi Taudhih Nukhbat al-Fikar*. Dimasyq: Matba'ah al-Sobah.
- [40] Ibn Hajar al-Asqalaniy, A. b. (1422). *Nuzhat al-Nazhor fi Taudhih Nukhbat al-Fikar*. Riyadh: Matba'ah al-Safir bi al-Riyadh.
- [41] Ibn Hajar, A. a.-F. (1326). *Tahzib al-Tahzib*. al-Hind: Matba'ah Dairah al-Ma'arif al-Nizhamiah.
- [42] Ibn Kathir, A. a.-F. (1419). *Tafsir al-Quran al-'Azhim*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- [43] Ibn Manzhur, M. b. (t.t). *Lisan al-Arab*. Beirut: Dar al-Sadir.
- [44] Ibn Mulaqqin, S. U. (1413). *Al-Muqni' fi Ulum al-Hadis*. Al-Ahsa': Dar Fawaz li al-Nasyr.
- [45] Ibn Qayyim, S. M. (1994). *Zad al-Ma'ad fi Hadyi Khair al-'Ibad*. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- [46] Ibn Qudamah, a.-M. A.-M. (2011). *Raudhat al-Nazhir wa Jannat al-Manazhir*. Riyadh: Maktabah al-Rushd.
- [47] Ibn Rajab al-Hanbaliy, Z. A. (1987). *Syarh 'Ilal al-Tirmizi*. Al-Zarqa': Maktabah al-Mannar.
- [48] Ibn Solah, A. A. (t.t). *Muqaddimah Ibn Solah*. t.t: t.t.
- [49] Ibn Taimiyyah, A. b.-H. (2005). *Majmu' al-Fatawa*. Riyadh: Dar al-Wafa'.
- [50] Makki, A. M.-Q. (1399). *al-Ibanah Min Ma'ani al-Qiraat*. Kaherah: Dar Nahdhah Misr.
- [51] Muslim, M. b.-Q.-N. (t.t). *Sahih Muslim*. Beirut: Dar al-Ihya' al-Turath.
- [52] Safiyuddin, A. b.-K. (1416). *Khulasah Tazhib Tahzib al-Kamal fi Asma' al-Rijal*. Beirut: Dar al-Bashair.

- [53] Sisiy, D. A. (2009). *Qawa'id Naqd al-Qiraat al-Qur'aniyyah*. Riyadh: Dar Kunuz Ishbiliah.

Rujukan atas talian

- [54] al-Din, B. (2014, Februari 2). *al-Qiraat al-Quraniyyah*. Retrieved from al-Utrujjah al-Islamiyyah: <http://otrujja.com>